

ULISA: Uluslararası Çalışmalar Dergisi Journal of International Studies

Cilt 5, Sayı 1 - Volume 5, Number 1

Mehmet Hişyar Korkusuz*

* Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, mehmet.korkusuz@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1894-3771.

Globalleşen Dünya ve Politik Psikolojik Kodlar Bağlamında Geleceğin Dinamik Türkiye'si için Perspektif Arayışı

Bilgi ve kültür zemininde güven atmosferini teşkil eden psiko-sosyal yapı içindeki temel kodlar, üretim kapasitesi ile beraber somutlaşan esnek yönetim, ideal ve pratik hedefler dizisinin gerçekleşmesi bağlamında iç ve dış politika eklenmesi, tarihsel süreklilik ve değişim sürecinde esas faktörler olarak görülebilir. Bireysel, psikolojik düzeyde daha kolay ve mümkün görünen süreçlerin topluma, sosyolojiye taşınabilmesi zemin, bağlam ve kararlar arasındaki iç ve dış konjonktürel ahenk ve tutarlılığa bağlıdır. Değişimin ve gelişimin rengi ve niteliği, kurumsallaşmanın yapısal ve fonksiyonel analizi çerçevesinde mikro, normo veya makro ölçekle farklı boyutlar içerisinde değerlendirilebilir. Görece süregelen referans çerçevesi bağlamında geliştirilen stratejik değerlerle biçimlenen akletme tarzı değişimin taktik bileşenleri ile yaşam pratiklerine taşınır. Bu makalede Türkiye'nin toplumsal değişim süreci konusu politik ve sosyal psikolojik kodlar bağlamında süreklilik unsurları ile değişim dinamikleri arasında bir harmonizasyon oluşturma amacıyla disiplinler arası bir yöntemle ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Globalleşen Dünya, Politik ve Sosyal Psikolojik Kodlar, Değişim ve Sürekliliğin Harmonisi, Farklı Akılların Bileşke Vektörü, Türkiye'nin Gelecek Perspektifi.

The Perspective Search for "Future's Dynamic Turkey" in the Context of a Globalizing World and Political Psychological Codes

The basic codes within the psycho-social structure on the basis of knowledge and culture as an atmosphere of trust, flexible administration/management embodied with production capacity and the articulation of domestic and foreign policy in the context of realizing ideal and practical sets of goals can be seen as fundamental factors in the process of historical continuity and change. The ability to move processes that seem easier and possible on individual, psychological level to society, sociology depends on internal and external cyclical harmony and consistency among ground, context and decisions. The color and quality of change and development can be evaluated in different dimensions by micro, normo or macro scale within the framework of the analysis of the structural and functional of institutionalization. The line of reasoning that shaped by strategic values developed in the context of the relatively permanent reference framework is carried into life practices with the tactical components of change. In this article, the issue of "Turkey's social change process" is discussed in a interdisciplinary method in the context of the political and social psychological codes in order to compose a harmonization between the dynamics of continuity and change.

Keywords: Globalizing World, Political and Social Psychological Codes, Harmonie of Change and Continuity, The Resultant Vector of Different Minds, Future's Turkey Perspective.

Araştırma Makalesi | Original Article

Atf: *Ulisa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1 (2021), ss. 20-34.

Citation: *Ulisa: Journal of International Studies*, Vol 5, No 1 (2021), pp. 20-34.

Başvuru 30.03.2021 Received | Kabul 28.06.2021 Accepted

Ulisa, Uluslararası Çalışmalar Dergisi, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (ULISA) tarafından yayınlanmaktadır.

Ulisa: Journal of International Studies is published by the Institute for International Relations and Strategic Studies (ULISA).

E-ISSN: 2602-3245 | <https://aybu.edu.tr/yulisa>

Globalleşen Dünya ve Politik Psikolojik Kodlar Bağlamında Geleceğin Dinamik Türkiye'si için Perspektif Arayışı

1. Giriş

Liderlik, sosyal ve politik psikolojik kodlarla örtüşen toplumsal irade, entite ve realitelerin tarihin derin katmanları ve kıvrımlarından günümüze taşınan 'Bugünün Türkiye'si ile 'Globalleşen Dünya'nın ilişkileri iyice anlaşılmalı gerektiren farklılaşma trendindeki karmaşık durumlarla birlikte özellikle zihinsel (*cognitive*) mimari açıdan ince ayarı (*finetuning*) icbar eylemektedir. Öne çıkan/çıkarılan temel kodların anlaşılması ve çözümlenmesinde çok yönlü ve disiplinler arası yaklaşım şarttır. Bilimsel etkinlikler metodolojik ve mantıksal açılardan doğrulanabilirlikle beraber yanlıştır. İçeren geniş ölçekli paradigmatik dönüşümler kapsamında yolculuğunu sürdürmektedir.

İnsana ilişkin gerçeklik düşüncesinin, salt değişimin popüler cazibesi ışığında egemen paradigmayla açıklanma çabaları yeterli olmamaktadır. Modernizmin belirleyiciliği altında üretilen siyaset ve uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının ontolojiyi ihmal eden yapısal problematiği mütemediyen bir değişim vurgusu üzerine kurgulandığı için değişimle hesaplanan stratejik/taktik boyutlar tartışmalara çok fazla dahil edilmedi. Alt edilmesi gereken geleneksel kavramsal ve kurumsal süreklilik algısının da bunda hisse sahibi olduğu düşünülebilir. Değişim varsayılanın aksine stratejik bir kavram ve değer kaynağı olmayabilir; reel süreklilik unsurlarıyla stratejik bir vizyonla bütünleşerek gelişimin dinamizmine zemin hazırlayabildiği gibi politik, toplumsal ve insani stres ve tükeniş (*burnout*) de yol açabilir. Modernite'nin ve geleceğin kendisi daha nötral kabul edilebilir kavramsal modellemeler olarak modernizm ve gelenekçilik denilebilecek kısır döngüden ayrı ele alınabilmelidir. Ama hala dumanı tüten politik kazan kaldırmalardan dolayı bunların birbirinden ayrı başlıklar olarak ele alınabilmesi güç görünmektedir. Bireysel ve toplumsal nitelikli problemlerin onları üreten düşünsel, ideolojik ya da davranışsal düzlemde kalındığı müddetçe çözüme kavuşturulması uzak bir olasılıktır.

Türkiye süreklilik ve değişim sarmalında iç dinamiklerle toplumsal aktörlerin, dış dinamiklerle uluslararası aktörlerin gerilimi karşısında kendi tabiatına uygun tarzda yeni bir sistem inşasını mümkün kılan esnekliği göstermeye çalışmaktadır. Bu makalede süreklilik unsurları ile değişim dinamikleri arasında bir harmonizasyon oluşturma amacına odaklanılmaktadır. Bu sürecin temelinde liderlik tarzının karar, tercih, algı ve davranışları ile biçimlenen politik psikolojik açıklamalar tarihsel ve toplumsal bağlamla birlikte hem milli hem de milletler arası ölçek dikkate alınarak değerlendirilmek istendi. Politik ve sosyal psikoloji ve bilginin iç içe geçen yürüyüşü sayesinde siyasi kültürle esnek yönetime de yer veren analizlerle yeni sonuçlara ulaşılmaya çalışıldı. Geleneksel, modern ve post-modern bakışların ötesinde bu makale, su-i generis bir coğrafyanın insanlarına dair algı, hafıza, dikkat, akletme tarzı, dil, imgeler, inanç, kültür ve tutumların özenle ele alınmayı hak ettiğini varsaymaktadır; bu ele alınışın özgün sayılabilecek bir usulle yeniden rasyonalite ve moralite diyalektiği içinde keşfedilme gereksinimini açığa çıkarmayı hedeflemektedir.

2. Globalleşme ve Yerelleşme Gerilimlerine Cevap Arayışı Olarak Yeniden Millilik İnşası

Danniel Bell (Bell, 1987, alıntılanan Mcgrew, 1996), globalleşme'ye dair ulus-devlet krizine vurgu yaparken kendince bunu şöyle temellendirmek istemişti: "*(ulus-devlet) hayatın büyük problemleri için çok küçük ve küçük problemleri için ise çok büyük (kalmaktadır)...*" (s. 87). Global ekonomik sistem sermaye, finans ve ticaretin ulus-devlet sınırlarını aşarak serbestleşmesiyle birlikte ulus-devlet'e ait yeterlilik, biçim, özerklik, otorite ve meşruluk gibi konuların kritize edilmesini de içermekteydi. Uluslararasılaşma ile de kolektif siyaset yapım süreçlerinin hem ulusal hem de uluslararası hedeflere ulaşılması bakımından koordinasyonu amaçlanmaktaydı (Mcgrew, 1996). Globalleşme makro ölçekte ekonomi politik zeminde kendi

seyir rotasında ilerlerken harekete geçirdiği varsayılan yerelleşme dinamiklerine olan etki ve sonuçları itibarıyla hala tartışılmaktadır. Globalleşme ve lokalleşme iç içe değerlendirilmekte ve özellikle etnisite'nin yeniden geri dönüşü gündeme getirilmektedir. Hall'in (1996) ifadesiyle "the rest in the west" (Dünya'nın Batı dışında kalan yerlerinin içerilmesi), globalleşen modern dünyada bir Arap başkentinin meydanında entarili kıyafetlerin hemen yanı başında Marlboro sigarasının dev reklam panosu görülebilmektedir.

Küresel ısınma, çevre sorunları ve hayvanlara verilen zararlar gibi daha pek çok konuda küresel bir sivil siyaset (*world civic politics*) alanı söz konusudur. Onun politik karakteri herhangi bir devlete karşı oluşundan değil konunun farklılaştırıcı bir tarzda yönetişimin bir unsuru olarak forma sokulup çok geniş alanlara yayılan bir davranışa dönüştürülebilmesinden kaynaklanmaktadır (Wapner, 2006). Son bir yılda tüm dünyayı etkileyen covid19 kaynaklı pandemi bu sürecin önem ve etkisini her seviye ve ölçekte göstermiştir. Her şey tam bir alt üst oluş halinde yeniden ele alınıp sorgulanır vaziyete gelmiştir. Pandemi süreci tüm sistemleri sarsan ve anlayışları zorlayan ve bütün klasik açıklama modellerini yetersiz bırakan ve sınırları aşan ortak bir insani tutunum ihtiyacını da çok net bir şekilde ortaya çıkarmıştır. Salgın hastalığın kaynağı, kökeni ve kendisine karşı mücadele gibi konularda ortaya konan bilimsel ve insani çözüm arayışları bütün bir yeryüzü için hem mevcut sınırların önemini hem de bu sınırları aşan bir bakışı gerekli ve hatta zorunlu kılmaktadır. Şimdiye kadar salt askeri ve politik düzeyde algılanan güvenlikçi yaklaşımlar sağlık, çevre ve insani durumlar başta olmak üzere diğer temel yaşamsal konulara ve olgulara doğru kapsama alanını genişletmek durumunda kalmıştır.

Globalleşme, toplumsal hayatın dünya çapında tüm yönleriyle (kültür, ekonomi vb.) birbirine bağlanışının hızlanması, derinleşmesi ve genişlemesi süreci olarak kabul edilmektedir (Held vd., 2006). Globalleşmeye enerjisini veren unsurlar içerisinde uluslararası aktörlerin yanında kültür, ekonomi ve iç politika gibi toplumsal yapı ve süreçlerle birlikte coğrafya ve tarihsel arka plan da yer almaktadır (Goldstein & Pevehouse, 2017). Batı medeniyetinin öncülüğünde gerçekleşen küreselleşmenin, ülkelerin mevcut dini inanç esaslı davranış prensipleri ve düşünce sistemleriyle çelişebildiği ifade edilebilir (Kramer, 2001). Globalleşme farklı boyutlarıyla tezahür etmekte, uluslararası ilişkileri etkilediği gibi iç politika süreçlerine de farklı yansımaları olmaktadır.

Kissinger'ın olarak global bir dünya düzeninin mevcut olmadığını vurgulamaktadır. Kissinger'a göre uluslararası her bir düzen er ya da geç iki temel etkiyle yüz yüze gelir: bunlardan birisi uluslararası düzeni meşruluk açısından yeniden tanımlamaktır, diğeri ise güç dengesindeki önemli bir değişikliğin ortaya çıkmasıdır (Kissinger, 2015). Dünya düzeni içinde her bir devlet, uluslararası sistem içinde kendine has konumunu pek çok iç ve dış aktöre, bileşene ve unsura bakarak belirlemektedir.

Küreselleşme olgusunun ana arteri kapitalizm olan ve küresel ve yerel dinamikleri eş zamanlı harekete geçirebilen diyalektik zıtlıklarla tezahür eden boyutlarına bakıldığında progresyon ve regresyon sarmalında konumsuz bir güzergah içinde seyrettiği düşünülebilir. Olgu ile algı arasında pek çok farklılaşma ve benzeşim söz konusu olabilse de mikro ve makro ölçekler arasındaki akışkanlık ve direnç eğilimlerinin bilgi, teknoloji ve kültür endüstrisi üzerinden aşmaya çalışıldığı göze ilişmektedir. Kimliklerin ve kültürün öne çıkması dahil kavramsal ve kurumsal yeniden yapılanma arayışlarıyla karakterize tezahürlerinde yerel ve global düzeylerdeki pek çok tarihsel ve toplumsal çelişkiyi aşma ve örtme gayretleri öne çıkmaktadır. Modernizmin tarihsel maluliyetleri ve yüklerinden ustalıkla bir biçimde kurtulmayı da içeren yenilenme trendi dikkati çekmektedir. Farklı akletme tarzlarının birbirinden iyice uzaklaşan doğasına karşı insani durumların için ve aşkın boyutlarına dair bir ortak zemin ve ortam eksikliği mevcuttur (Korkusuz, 2021).

Tarihsel ve toplumsal bağlama bakarak ele alınacak olursa globalleşme süreçlerinde itici faktör olarak Büyük Güçler'in olduğunu söylemek mümkündür. Waltz (2010), 1700'den itibaren

dünyadaki Büyük Güçler'in yükselişi ve düşüşünü ele alırken 1700'deki yedi büyük gücün içinde Türkiye'yi (Osmanlı Devleti) de göstermiştir. O dönemde henüz daha Almanya, Rusya, Japonya ve ABD büyük güç kategorisinde değildir. İki kutuplu dünya sürecinde ise büyük güç olarak sadece ABD ve Rusya sayılmıştır. Göreli yeteneklerindeki artış ya da azalışlardan dolayı devletler yükselmekte ya da düşmektedir.

Türkiye, globalleşme sürecinde öncü aktörlerle ilişkilerini sürdürmektedir. Özellikle Amerika ve Avrupa'nın Türkiye'ye yaklaşımında global ve bölgesel güvenlik eğilimlerinin öne çıktığı görülmektedir. Kramer'e(2001) göre durum değişiktir: "... (bu eğilimler) batı politikasının itici gücü olmuş ve birçok Türk'ün görmek istediğinin aksine dostluk ve ortak kader, değer ve ideoloji paylaşımı gibi sebeplerden doğmamıştır" (s. 326). Bir ülkeyi diğer ülkeler karşısında kuvvetli kılan niteliksel unsurlarla ilgili olarak halkın siyasal katılımı ve devletini benimsemesi önemlidir; dahildeki toplumsal ayrılıklar ve bölünmeler aktif ve başarılı bir dış politikayı olanaksız kılabilir (Arı, 1999). Global siyasette dış ve iç politika içerisindeki ayrımın oldukça incelendiği dikkatleri çekmektedir. Küresel etkileşim, yerel ve küresel buluşmayı yoğunlaştırmakta, farklı yerlerdeki olaylar yerel gelişmelere yansımaktadır. Artık yurtiçi ile küresel meseleler arasındaki sınırlar net değildir (Held vd., 2006).

Ticaret ve endüstri aşamalarından sonra finans kapitalizmi aşamasına gelen dünya kapitalinin biçimlenme kalıbı tarihsel süreçte Türkiye'nin merkez-metropol ülke olmaktan çok yarı aktörlükle malul bir geçiş zonu olmasını bilinçli olarak tercih etmiştir. Bu durum süreç içinde özgürlük yerine güvenlik parametreleri ağır basan karakteristikleri ön plana çıkarmıştır. Öz sermayenin kronik iç ve dış borçlarla istendik ölçüde teşekkül ve temerküz ettirilemeyişi en temel problematik olarak daima varlığını sürdürmektedir. Yapılabilenler özgün bir sermaye birikimi modelinden çok iç ve dış siyasetin gidişatına ve taleplerine göre küresel ölçekli ekonomi politik rekabetten yararlanarak yabancı sermaye ve transferler ile 'görelî özerklik' çerçevesinde kalmıştır. Parvus Efendi (1977) bu borçlanma konusunu mali tutsaklıkla eşdeğer görmüştür ve Türkiye'nin mutlaka bir gün tarım devrimiyle birlikte demiryollarına da kavuşarak ekonomisini canlandıracağını öngörmüştür.

Türkiye'nin toplumsal dinamizminden kaynaklanan kapasitesi, tarihsel misyonuna yeniden eklenerek iç ve dış politik durumları yönetip aşabilecek orta ölçekli stratejiye yönelerek kendi lehine çevirme iradesini netleştirip ortaya koymaya başlamıştır. Bu süreçte ister istemez ekonomi politik açmazların üstesinden gelmeye çalışırken siyaset labirentlerinde dolaşmanın risk ve belirsizliği ile yüz yüze gelmiştir.

Politik kültürel merkezdeki tıkanıklık yeniden adaptasyon neticesinde toplumsal bütünleşmenin süreklilik unsurları ile bir dereceye kadar aşılabilmektedir. Bu arada merkez-çevre arasındaki gerilimli peşrev yoklamaları demokrasi kanalının açılmasıyla çevrenin lehine sonuçlanmıştır. Tarihsel gelişimin niteliklerinden kaynaklanan modernite ve demokrasi arasındaki paradoksal ilişki ve etkileşimler daha makro seviyede analiz ve sentezle ele alınmayı zorunlu kılmaktadır. Politik psikolojik kodlar içinde yer alan Osmanlı Zımnî Sözleşmesi'nin Cumhuriyet'in kurulmasını takip eden süreçte tüm boyut ve unsurları ile tabii akış içinde iradi yoldan aleni bir toplumsal sözleşmeyle taçlandırılması yaşamsal öneme sahiptir (Korkusuz, 2005). Adil, makul, meşru ve özgürlükçü bir demokrasi deneyimi Türkiye'nin değişim içinde süreklilik arayışının mütemmim cüzüdür. Hegemonik miras yükü ve iddiası geleceğe dönük kahraman ihtiyacı ile geçmişe dönük ihanet algısı çerçevesinde yoğunlaşarak toplumdaki karşılıklı kutuplaşma, kamplaşma ve güvensizlik sarmalını beslemektedir. Aşılamayan güvensizlik tablosu yaralı bilinç, özgüven eksikliği, kırılabilirlik ve bağımlılık üretmektedir. Bu durumun ihtilafların barışçıl çözümü aracılığıyla toplumsal yüzleşme ve bire bir etkili iletişim ve güven teşkiliyle süreç içinde aşılması mümkündür.

Türkiye'nin jeostratejik ve jeokültürel öncelikleri reel olan ile ideal olan arasında bilgi ve kültür üzerinden entegrasyonu zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda iç ve dış politikanın güç ve çıkar çatışmaları ekseninde birbirine yeniden eklenmeye çalışıldığı görülmektedir.

Düşüncelerin ve akli faaliyetlerin diğer tüm insani aktivitelerle birlikte toplumsal yapı ve değişime etkisi bilginin ve üretimin/teknoloji'nin katalizör ve dönüştürücü gücü ve işlevi üzerinden gerçekleşmektedir.

3. Bilginin Toplumsal Tarihi ve Politik ve Sosyal Psikolojik Kodlar

Her toplumun kültüründe çoğul halde bilgiler mevcuttu ve toplumsal tarihin 'toplumda bilgi sayılan şeyle' ilgilenmesi kaçınılmazdır (Burke, 2013). Modern Bilim'in ortaya çıkış süreci uzun insanlık serüveninde önemli bir aşamadır. İslam kültür ve medeniyetinin bilgi birikiminin Endülüs ve Sicilya üzerinden Batı dünyasına aktarılması 'Doğu'dan Batı'ya akan bir nehir' olduğu gerçeğine rağmen bu durum neredeyse bilginin kayıp halkası olarak yakın zamanlara dek çok fazla gündeme getirilmemiştir. Modern bilimin 'babasız çocuk' olduğuna dair bir metafor Avrupa'lı bilim insanlarınınca sıklıkla kullanılmıştır. İslam Dünyası'na bilginin geçiş kanalları eski Yunan, Mısır ve Mezopotamya üzerinden olmuştu; daha sonra bu süreç İslam Dünyası'ndan Avrupa'ya doğru ilerleyecekti. Bilgi insanlığın evrensel ortak birikimi ve sermayesidir; onu keşfedip alarak hayatın eksen değeri haline getirmek gerekmektedir.

Durkheim'in bilgi tasniflerine ilişkin, "aniden yapılır, bozulur ve yeniden yapılır" tesbiti bilginin toplumsal tarihinde önemli bir tasvirdi. Bilgi çeşitleri arasında hangisinin insanlara açık olması gerektiği konusunda Ortaçağ Avrupası'nda kimi kategoriler vardı. 16. yüzyılda bilgi sistemi bir ağaç (şecere) ve dalları üzerinden ele alınmaktaydı. Bu terimlerle düşünmek asıl ve ast, gövde ve dallar arasındaki farka da işaret ediyordu. 1579'da Paris'te 'Fransa Devlet Ağacı' çizimi bile yapılmıştı. Daha sonra sistem tabiri bilgi için kullanılacaktı. Disiplin, öğretimle birlikte kütüphaneler, ansiklopedilerle birlikte ders programları da yeniden biçimlendirilecekti. Siyaset ve iktisat (ekonomi politik) felsefe grubu içinde üniversitelere girecekti (Burke, 2013). Bilgi'ye ilişkin tasnifler ve değerlendirmelerin Avrupa'ya da esin kaynağı olan gelişimi İslam Dünyası'nda Bağdat'da kurulan Dar'ul Hikme'ye kadar geri götürülebilirse de sosyal bilimler için bu sürecin zirve örneği ve günümüz sosyolojisinin başlangıç noktası olarak 14. yüzyıl ve İbni Haldun gösterilebilir. İbni Haldun için daha öncesi olmadığını belirtmek anlamında sosyal bilimlerin kurucu atası olarak 'babasız çocuk' nitelendirmesi de yapılmıştır (Korkusuz, 2012). Hemen hemen tüm kültür ve medeniyet havzalarında bilgiye dair kullanılan 'bilgi ağacı' benzetmesi bilginin tarihsel ve toplumsal bağlamına ışık tutmaktadır. Politik Psikoloji en genç bilim dallarından birisidir ve özellikle ABD'de 2. Dünya Savaşı sonrasında gelişmeye başlamıştır. Ağaç metaforu ile devlet ve millete ait kategoriler zihinsel tasavvurda kolaylaştırıcı etkisi nedeniyle tarihsel süreçlerle beraber modern zamanlarla da ilişkilendirilecekti.

Politik psikoloji entelektüel açıdan çok zengin bir bilimsel alt disiplindir. Psikoloji kaynaklı ilginç fikirlerin sürekli akışının sağladığı bir canlılığın politik bağlamlarda (contexts) var olmalarıyla birlikte ortaya çıkan meydan okumalar politik psikolojinin konusudur. En değerli katkılarından birisi insan tabiatına dair daha geniş bir perspektif kazandırmak ve karar alıcıların özellikle rasyonel seçim teorisine göre nasıl bir tarzda karar alabildiklerine dair öne sürdükleri görüşler olmuştur (Bendor, 2017).

İnançlar (güçlü kanaatler) ya da tutumlar çoğu zaman bilişsel sistemimizin bileşenleridir. Bilişsel süreçler (*cognitive processes*) algı, hafıza, dikkat, bilgi işleme dair sorun çözümü, dil, düşünme ve imgelerin hepsini içermektedir. Bilgi işlem sürecinde insanların diğerlerini nasıl yargılayıp değerlendirdiklerine dair odaklanmaya 'yükleme teorisi' adı verilir. Bu süreç keşfe dayalı, buluşsal niteliktedir. Hazırda olan yahut hayal edilmiş keşifler olabilir. Bu anlam yüklemeler muhataplara bakışa göre pozitif veya negatif nitelikte sonuçlara yol açabilir (Cottamvd., 2016).

Ulusal kimlikle ulusal güvenlik ilişkilendirilebilir. İçsel bütünlük ulusal kimlik üzerinden tahkim edilirken bazı etnik, kültürel ve dilsel fay hatları da tetiklenmiş olabilir. Ulusal kimlik

parçalandığında bunun uluslararası ilişkiler bakımından anlamı krizler, iç savaşlar, değişen ittifak yapıları ve parçalanmış devletler olabilmektedir. Ulusal kimlik oluşumunda içsel tutarlılık önemlidir. Modernizmle beraber kapitalizmin gelişimi ulus-devlet'in ortaya çıkışında etkili olmuştur. Ulusal kimliğin unsurlarına dair açıklamalar psikoloji, sosyoloji, antropoloji ve karşılaştırmalı siyaset biliminden gelmiştir. Theodor W.Adorno 'etnosantirizm' vurgusuyla otoriter kişilik yapısının milliyetçi kimlik inşasında yeri olduğunu vurgulamıştır. Dışsal farklılıklarda ise önemli olan ilgili devletin özellikleri ile birlikte güç ve çıkarlarına dair algılama ve tanımlamalarla ilişkilidir. Benedict Anderson milli kimliğin hayal edilebilirlik özelliğine vurgu yapmaktadır. Farklılıklar bir algı meselesidir ve tartışmaya açıktır (Kowert, 2002).

Devletler varlığını koruma ve sürdürme konusunda bir tehdit ve tehlike algıladıklarında güvenliklerini nasıl sağlayacaklarına dair bir tutum ve davranış bütünü yani strateji geliştirirler. Engellerin aşılma yolları stratejileri ortaya çıkarır. Satranca benzetilen stratejide oyuncuların ilk dört hamleyi yaparken seçebilecekleri hamle sayısının matematik ihtimallerinin toplam sayısı çok fazladır. Strateji temelini 'gelecek' ortamından alır yani bu haliyle strateji yenilik, değişim ve ilerlemelerin orta ve uzun vadeli olarak değerlendirilip analiz edilebilmesine dayanak teşkil eder. Kendi bütünlüğünü koruma bu süreçte esastır (Dedeoğlu, 2008). Kimlik, güvenlik ve strateji bütünleştirilmelidir. Burada kilit işlevin kültüre ve esnek yönetime ait olduğu hatırd tutulmalıdır.

Volkan (2009) politik psikoloji alanında çalışan bir akademisyen olarak uluslararası ilişkilerde '*conflict management*'a (çatışma yönetimi) dair saha çalışmalarında çatışan taraflar arasında bir başlangıç noktası olarak geliştirdiği 'ağaç modeli' ile ilgili şunları söylemektedir: "*Kısaca ağacın kökleri çatışmanın psikopolitik değerlendirmesini simgeler. Gövdesi düşman grupların üst düzey temsilcileri arasında yıllarca sürecek psikopolitik diyaloglar dizisidir; dallar ise barışçıl bir yan yana varoluşu kurumsallaştırmak üzere, psikopolitik diyaloglarda öğrenilenleri hem tabanda hem de resmi düzeyde uygulamayı temsil eder*" (s. 279). Tabii Volkan'ın bu modellemesinde bilginin toplumsal tarihi bakımından kendi somut yaşam öyküsünün değerli bir katkısı da söz konusudur. Kıbrıs kökenli bir Türk akademisyen olarak hem tarihsel bir arada yaşama tecrübesine sahiptir hem de ağaç teorisine dair canlı kültürel dokudan etkilenmiştir. Ağaç modellemesi pek çok konuda kullanılabilir.

"Bugünün Dünyasını Anlamak İçin Yeni Bir Paradigma" kitabında Touraine (2007), 'kendine dönüş' vurgusu yapar. Yeni toplulukçu tezlerin ötesinde kendi kendini yaratan bir özne olarak insan vurgusundan bahseder ve toplum kavramının çöküşüne işaret eder. Kendi kendisinin amacı olan ve hiçbir siyasal ve toplumsal hedefe bağımlı olmayan yaratıcı bir özgürlüğün talebi olarak tanımladığı bireyciliğin yükselişinden bahseder. Ona göre dengeli bir modernlik anlayışı benimsenmelidir. Modernlik ne 19. yüzyıl akılcılarının iddia ettiği gibi aklın zaferidir ve ne de kurulu düzenin en güçlü ekonomik çıkarlar adına yıkılmasıdır. Zira rasyonelleşmiş evren ve topluluk rejimleri kültürel hakları ve modernliği yaşamak isteyenleri bu haklarından mahrum bırakabilirler. Önemli olan insani ve makul çizgide olabilmektir.

İş birliği yönelimi rekabet eden unsurların daha üst düzeyde bir formasyon oluşturmak üzere bütünleşmesini sağlar. İnsanlar işbirliğinin önemini bilse ve potansiyel faydalarından haberdar olsa da bir şekilde ayartılır ve arıza göstermeye başlar. Burada bir işbirliği ya da sosyal ikilemden (*cooperative or social dilemma*) bahsetmek mümkündür: Birey için iyi olanla topluluk için iyi olan arasındaki gerilimden beslenen bir ikilemin varlığı söz konusudur (Rand & Nowak, 2017).

Türkiye'de tarih içinde rastlanan ve son iki yüzyılın Batılılaşma deneyimlerinde sıklıkla rastlanan 'siyaset ve devlet adamları ile toplumsal seçkinler, bilim insanları ve aydınların arasındaki iletişim problemi'nin yaşanmış olması bilgi ve güven odaklı konsensüsün oluşumunu bloke eden esas faktörlerdendir. İktisadi düşünüşün yapısal sorunlarına eşlik eden modernitenin kavranmasındaki eksiklik diğer temel zaaf olmuştur. İdealler ile pratikler arasında esas taşıyıcı olacak araçsal aklın pozisyonu amaç-araç dengesiyle yapı-fonksiyon ilişkisi çerçevesinde tam

olarak konumlandırılmamıştır. Cumhuriyet'le birlikte araçsal aklın önündeki blokaj kalksa da bu sefer ideal aklın statüsüne dair tartışma ve endişeler öne çıkmaya başlamıştır. Demokrasi deneyimi bir dereceye kadar ideal akılla pratik aklın gerilimini asgariye indiren normalleşme süreçlerine projeksiyon tutmuştur. Siyasi irade ve istekle reel durum ve algı arasındaki açıklık ve fark zaman zaman gerilim oluşturabilmektedir.

Osmanlı'dan günümüze aydınlar halkla organik bir bağ kurmakta zorlanmıştır. Hatta çoğunlukla halka rağmen halk için söylemiyle jakoben bir tutum alarak geniş kitlelerle uyumsuzluk yaşadıkları ifade edilebilir. Bununla birlikte bu kesimin batılılaşma çabası esasen batıdaki tarihsel gelişim modeline ters düşebilmiştir (Küçükömer, 2013). Batı kültürünü bilim ve teknoloji ötesi bir yönelimle sabit ve tek bir referans sistemi ve paradigma içinde okuma ve analiz çabaları rasyonalitenin doğasıyla da çelişki arz etmiştir. Bireysel ve toplumsal atomizasyonun önüne geçecek milli, manevi ve evrensel değerler seti ve kurumsal yapılanma arayışları toplumsal bütünleşme ekseninde özgüveni, karşılıklı saygı ve sevgiyi mutlaka içermek durumundadır.

Osmanlı Devleti'nin handikaplarından birisi geleneksel yapı üzerinde yeni oluşturulmaya çalışılan modern siyaset ve bürokrasinin sistem içerisinde tam bir bağımsız değişken gibi hareket etmeye başlamasıydı. Bu ise yetkinin ve gücün kendilerinde olmasına, sorumluluğun ise onlarda olmamasına yol açarak kendilerinin hesap sorulamaz bir konuma gelmesine yol açmıştır. Modern dünyanın gerçekliği ile geleneksel-toplumsal yapı arasında ciddi bir iletişimsizlik ve uyum, akort sorunu mevcuttu. Özellikle 'Endüstri Devrimi'nden sonra hızla gelişen Batı ile rekabet edebilecek bir işgücü potansiyeli mevcut değildi. Osmanlı toplumunun önde gelenleri yenileşme ihtiyacını fark etmiş olsa bile iktisadi ve zihniyet dünyasındaki gelişme ve değişimleri tam olarak okuyamamıştı. Ekonomi politik eksen değişimin öncülerinde bile siyasetin çeperlerine dağılarak hükümsüz kalıyordu. Toplumsal ve siyasal kültür, enerji kaybıyla eski-yeni gerginliği içerisinde daralarak tıkanma noktasına gelmişti. Kültürel hayatı alanı sonradan toparlanma eğilimine girmiş ve teşekkül ettirilen 'siyasal iletişim alanı', merkezden çevreye, çevreden merkeze doğru çift yönlü bir etkileşim ve akışkanlıkla yeni bir dönüşüm sürecini tetiklemiştir (Korkusuz, 2012).

Türkiye'de esasen cepheleşme ülkenin merkez karargah olmaktan çıkıp cephe ülkesi haline getirilmesi süreciyle başlamıştır. Sistem olarak 'dünya sistemi' ile paralel 'yeni düzen', ontolojik güvenlik için biçilmiş kaftan olarak değerlendirilmiş ancak süreç ve sonuç beklenen biçimde olmamıştır. Halka rağmen halk için inşa olunmaya çalışılan bu süreç zaman içerisinde 'çevre'nin 'merkez'i kuşatmasıyla yeni bir safhaya ulaşmış, ancak denge ve karar noktası bulunamamıştır. Türkiye içinde yaşanan bu hızlı değişim ve dönüşüm sürecine jeostratejik aktörler ve unsurlar karşılıklı bağımlılığın da etkisiyle bir şekilde müdahil ve müzahir olmuşlardır. Türkiye'nin 'ideolojik transformasyonu'nun 'devletçi-seçkinci' bir yapı ile 'gelenekçi-liberal' bir öncü grup arasında salınım yaptığı dikkati çekmektedir. Devleti kurtarma süreçlerinin sonuna gelirken milleti yeniden inşa etme süreçleri ön plana çıkmaktadır. İdeolojilerin ceberrut ve ataerkil karakterinde bir yumuşama ve dönüşüm yaşanmaktadır.

Politik ve toplumsal psikoloji, tek bir insanın ya da liderlik psikolojisinin çoğaltan faktörü ile tahkim edilmesi değildir. İnsan teklerini ve toplulukları dikkate alan yapıların diğerlerinden daha etkin ve başarılı oldukları bilinmektedir. Yönetmel, politik başarı için insani değerlerle potansiyelin harekete geçirilerek pozitif bir iklimin inşası ve bunun sürdürülebilir niteliğe eriştirilmesi gerekmektedir. Sürdürülebilirliğin gerçekleşme düzeyi canlı kültürel vasat, üretken bir 'ekonomi politik ortam' ve 'başarılı ve nitelikli yönetim'e bağlı olacaktır.

Hayat hakkında düşünmek çok önemlidir ve hedefler, amaçlar her konuda başarabileceğimiz şeyler için büyük fark oluştururlar. Hızlı düşünüp olgun hareket ederken karar alma mekanizmasını geliştirmek için yapılabilecek çok şey vardır (Kahneman, 2012).

4. Türkiye'nin Öne Çıkan Politik ve Sosyal Psikolojisi'ni Anlamak ve Liderliğin Pozitif Enerji Transferi Girişimleri

Anthony Giddens modern toplumları tanımlarken hızlı, sabit ve sürekli değişime vurgu yapar. Giddens geleneksel toplumlarda onurlu geçmişe ve sembollere yapılan vurgunun önemine işaret eder. Böylelikle mazi içerilmiş olur ve nesillerin idamesi sağlanır. Gelenek herhangi bir özel aktivite ve deneyimin zaman ve mekanın da dahil edilmesiyle geçmiş, şimdi ve gelecek içinde sosyal pratikler yoluyla yeniden yapılandırılmasıdır (Giddens, 1990, alıntılan Hall, 1996). Giddens'in bu tanımına bakıldığında şu ya da bu yönelimde olması fark etmez Türkiye'de hemen herkesin geleneksel topluma ait olarak algılanabileceği çıkarımı yapılabilir. Ama bu doğal olarak Giddens'in açıklamasına göredir ve tartışılabilir niteliktedir. Açıklamaları kendi tarihsel ve toplumsal bağlamlarında ele almak gerekebilir.

Politik liderlik denilince insanları diğer insanlarla rekabet ya da çatışma durumlarında kurumsal, siyasi, psikolojik ve diğer kaynaklarla belirli güdüler ve amaçlar içinde harekete geçirerek uyandırma, meşgul etme ve tatmin etme süreçlerinin tamamı kastedilmektedir. Etkileşimsel ve dönüşümsel liderlik tipleri söz konusudur. Dönüşümsel liderlikte takipçilerinin daha yüksek bir motivasyon seviyesine ve moraliteye ulaşması hedeflenir. Lider doğulur ya da lider olunur kapsamında Lider'in ortaya çıkışına dair iki temel yaklaşım vardır. Birincisinde liderler gerçekten özel kişiliklerdir ve kriz zamanları olmaksızın da büyük insanlardır ("greatman" theory of leadership). İkincileri ise zamanın ruhuna uygun, durumsal ("zeitgeist or situational" theory of leadership) liderlerdir ve bu kişiler çok özel kişilikler olmasa da durumun niteliklerine uygun oldukları için ortaya çıkarlar (Cottamvd., 2016).

Doğu ve Batı arasında kendine özgü bir tarihi olan Türkiye'nin Akdeniz çevresindeki ülkelere hem millet inşa modeliyle hem de demokrasi deneyimi ile model olabilecek yeterliliği vardır. Kendisine mahsus karakteristikleriyle beraber hem geleneksel anlamda Müslüman bir ülke olarak hem de uluslararası topluma katkı sağlayan özellikleriyle saygın konumdadır. Japonya doğal olarak bu süreci Türkiye'den önce gerçekleştirmiştir (Heper, 2006). Türkiye'nin bu yeterliliği subjektif tercih ve nedenleri aşarak objektif bir temel ve çerçeveye taşınmak durumundadır. Liderlik Doğu ve Batı arasında etkileşim ve dönüşümleri kapsayan gerçek bir insani ve toplumsal köprü kurabilme kapasitesidir.

Türkiye'nin tarih, toplum, insan ve kültür atlasını gelenekten geleceğe uzanan bir süreklilik içerisinde değerlendirebilmesi, modernitenin bireysel ve toplumsal etkilerini yeniden ele alıp düşünebilmesi, muhayyel parçalanma sendromundan kurtulabilmesi açısından kritik eşiktir. Türkiye, ideolojilerin nihayeti sifira müncer düşünsel tartışma alışkanlıklarının acizlik ve spazma yol açan sonuçlarından hızla çıkarak realite ve moralite arasında uyum ve denge noktasını nesnel temelleriyle inşa edebilecek konumdadır. Liderliğin asli işlevi bu kritik konumun fikri derinliğinin keşfiyle açığa çıkabilecektir.

Türkiye yeni bir birlik mimarisiyle geleceğe taşınabilir. Bu mimariyi oluşturan taşlar geçmişten günümüze ve geleceğe aktarılmaktadır. Nurettin Topçu'ya (2016) göre bu süreç adalet için varlığın kutsallığının farkına vararak, insani sağlam hazırlık ve hareket aşkıyla mümkün hale gelebilir. Topçu, tarihte yürütülen davanın, vatan içinde birliğe kavuşmuş olan ruhların Allah'a yüceltilmesi davası olduğunu ifade etmektedir. Ona göre bu işin esası madde değil ruh kuvvetidir.

Tarihsel süreç içerisinde Orta Asya'nın ve Türk dünyasının İslamiyet'e girmeleri ve zamanla Müslümanlaşmaları aşama aşama gerçekleşmiştir. İslamiyet'in yayılmasında 8. asırla birlikte giderek güçlenen tasavvuf çok büyük rol oynamıştır. Ahmet Yesevi ve ona bağlı talebeleri sayısız gezgin 'babalar', 'atalar' ve 'işanlar' sayesinde ki, İslâmiyet Maverâünnehir, Volga bölgesi, Anadolu ve Azerbaycan Türkleri arasında kökleşmiştir (Akıner, 1995, alıntılan Korkusuz, 2012). 13. yüzyılda Mevlânâ ve Yunus Emre'nin yetmiş iki millete bir göz ile bakmayı öğütleyen yaklaşımı ileride kurulacak olan Osmanlı Devleti'nin ideolojik ve fikri alt yapısını

hazırlamıştır (Korkusuz, 2012).Osmanlı Devleti ve padişahları davalarını Nizâm-ı Âlem olarak vurgulamıştır. Turan'ın ifadesiyle bu durumun varlık hikmeti milli, İslami ve insani temellere dayanan cihan hakimiyeti mefkûresi'dir. Bu mefkure inanç ve güven esaslarıyla bütün bir beşeriyetin hak, adalet ve mutluluğunu hedefleyen insanlık idealidir. Osmanlılar asırlar boyunca maddi-manevi güçlerini bu yüce amaç uğrunda sarf etmişlerdir (Turan, 2003). Coğrafya'yı vatana dönüştüren irade, inanç ve kabuller psikolojik ve sosyal boyutlarda aklileştirme, yüceltme, sadeleştirme ve öz gerçekleştirme mekanizmalarıyla ete kemiğe bürünebilmektedir. Haricen yabancı bir ortamın doğal bir yurt ve ev haline gelebilmesi öz kaynaklı ve iç dünya destekli derunî bir bakış ve açıklama tarzıyla vücut bulabilir.

Mevlânâ üzerindeki araştırmalarıyla tanınan William Chittick (Chittick, 2010, alıntılan Korkusuz, 2012) modern Türkiye'de olanlara bakarak Mevlânâ'yı yeniden yakalamak, keşfetmek son derece önemlidir tespitini yapmaktadır ve Mesnevi'den şu dörtlüğü aktarmaktadır: *"Dış biçimimizin, suretimizin geçip gittiğini hatırlayın/Ama anlamlar dünyası, mana sonsuza kadar kalıyor/Siz biçimi görüyorsunuz, ancak anlamı unutuyorsunuz/Akıllıysanız inciyi kabuğundan alırsınız"* (s. 602-603). Mevlana'nın Türkiye'nin psikolojik sürekliliğinin temel kodu olarak okunabilecek akıl ve aşk diyalektiğine katkısı çok değerlidir. Hakikatin algılanmasında psiko-sosyal deneyim olarak üç aşamadan bahsedilebilir. Fenomonolojik ve teolojik seviyenin üzerinde Aşki bir seviye söz konusudur ve bu varoluşsal zemin herkesin üzerinde buluşabileceği ve tutunabileceği bir kavram-bağlam zenginliği sunmaktadır Aşki seviyede bütün farklılıklar, bütün dini, ırki ve bedensel kimlikler kaybolmakta ve tam bir birliğe ulaşılmaktadır (Aslan, 2010,alıntılan Korkusuz, 2012). Y.Emre'nin *"Yaratılanı Yaratana'dan ötürü sevmek"* yaklaşımıyla barış ve kardeşlik içinde işleri kolay kılma öğütleri kaotik ve güvensiz bir iklimden birlik mimarisine geçişin yoldaki işaretleri olarak okunabilir. Şeyh Edebali'nin *"insanı yaşat ki devlet yaşasın"* tavsiyesi çekirdek bir realite olarak Anadolu'nun vatan haline gelmesinde etkili olmuştur. Bu aşamaların bilişsel haritası H.Bayramı Veli'de *"bilmek, görmek ve olmak"* şeklinde formüle edilmiştir. Kınalızade'nin Ahlak-ı Âlai'deki *"adalet dairesi"* vurgusu (Kınalızade Ali Efendi, t.y.), İstanbul'un fethiyle birlikte doğu ve batı arasındaki keskin ayrımların ortadan kalkmasına yol açarak Yeniçağ sürecini başlatan siyasal ve toplumsal eşik değer olacaktır. *"Devlet-ehed-müddet"* yaklaşımı bu gelişim dinamiğinde bir başka stratejik kültür ögesi olarak içselleştirilmiştir diye düşünülebilir. İstikrar içinde tecdit geleneğinden söz ederken tarihsel süreklilik ve değişim örüntüsünü ('pattern'ini) daha iyi anlamak gerekir. Tüm bu toplumsal varoluş süreci doğup büyüme ve gelişme aşamaları olarak ağaç benzetmesiyle ifadelendirilir. Ağaç insan, tabiat, toplum ve gökyüzü arasındaki organik bağıdır. Politik ve sosyal psikolojik kodların içinde yer alan inanç, bilgi, toplumsal birlik ideali, milli ve manevi değerler bütünü ve kültüre ait temel kabuller ve ilkeler ağaç metaforu üzerinden geleceğe taşınmaktadır. Ulu çınar metaforu bu durumu yansıtan tipik bir örnek olarak görülebilir.

İmparatorlukların merkezkaç güçleri bünyesine katarak gerçekleştirdikleri genişleme sürecinin en uç noktalarına yani doğal sınırlarına eriştiğinde iç ve dış aktörlerin toplam etkisiyle merkeze doğru çekilme ve sonunda Cumhuriyet'i ortaya çıkarması varsayımı Osmanlı Devleti için de söz konusu olacaktır. Geçtiğimiz yüzyılda Misakı Milli kapsamında gerçekleşen Milli Mücadele ve sonrasındaki zamanın ruhu (*zeitgeist*) yeni bir varoluş hamlesiyle Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın *"cumhuriyet fazilettir"*, *"yurtta sulh, cihanda sulh"* sözlerinde cisimleşecek bir dönüşüm sürecini kanatlandıracaktı. Bu süreçte Anka'nın külleri içinden yeniden yükselişi için merkezin inşası ile birlikte 2.Dünya Savaşı sonrası demokrasi kanadının gelişimi beklenecekti. Modern Türkiye'nin rasyonalite kurgusu Batı Medeniyeti'ni vurgulayıp benimse de tarihsel ve toplumsal kavram ve bağlamın görece ağırlığı muhafazakar bir modernleşmeyi kaçınılmaz kılacaktı. Konjonktürel grand/meta anlatı ve söylemler süreç içinde kendini normalleşmeye bırakmaktadır. Kriz ve şok anlarında bireysel düzeyde görünen bir önceki aşamaya dönüş ya da regresyon eğiliminin ana dinamiğinde yer alan tatmin/tatminsizlik ve özgüven/güvensizlik sarmal toplumsal bileşenleri ile açığa çıkmaktadır.

Orwell'in (2008) 1984 romanında geçen, "Geçmiş kontrol eden geleceği de kontrol eder; şimdiyi kontrol eden de maziye kontrol eder" (*Who controls the past; controls the future... Who controls present controls the past*) (s. 37) ifadesi geçmiş, şimdi ve gelecek tasavvur ve imajınasyonunun yeni bir gerçeklik inşası ve denetimini içeren boyutlarına güçlü bir eleştirel göndermedir. Geçmişten geleceğe vurgularını romantik ve ideolojik olmayan tarzda bilim ve akli selim doğrultusunda serinkanlı olarak ele alabilmek yeni uyum ve denge noktası arayışı için kaçınılmaz görünmektedir.

Zemin ve zaman bağlamında süreklilik ve değişim çizgisini ustalıklı bir tarzda işleyen Güvenç, Türk tabirini Fransız Jean-Paul Roux'un tanımıyla "...Türk, Türk dilini konuşandır" diyerek muhayyel kurguların ötesinde verili temelde konuya yaklaşmaktadır. TRT'deki bir kültür tarihi programında bir akademisyenin "Türklerin on bin yıllık tarihi" vurgusu yaptığını oysaki insanlık tarihinin 4-5 bin yıl önce yazı ile başladığını çarpıcı bir şekilde tasvir eder (Güvenç, 2008).Türkiye'de milliyetçilik tartışmalarının anlaşılır nedenlerle romantik bir tarzda yapılması (çoğu zaman hiç tartışma konusu dahi yapılmaması) ciddi bir bilimsel problematik olarak öne çıkmaktadır.

Kimlik boyutları olarak vatan, toplum, kültür, din ve dil zikredilebilir. Resmi tarih tezleri yeni kimlikler üretirken kültür boşluklarına yol açarlar ve kimlik bunalımı ile köklerini arama eğilimlerini beslerler. Milli kimliği belirleyen unsurları kültürün bileşenleri olarak ele almak yerinde bir yaklaşımdır. Türkiye Misakı Milli ile coğrafya sınırlarını büyük ölçüde tahkim etmiş olsa da coğrafyadan vatana geçiş sürecinde eğitim, ekonomi ve kültür alanlarında ciddi darboğazlarla karşı karşıyadır. Laik devlet yapısının din-mezhep ikilemelerini aşmaya dönük kurgusu toplumun İslami kimlik kodlarıyla örtüşerek yeni bir uyum ve bütünleşme gereksinimini öne çıkarmaktadır. Planlı bir kapitalistleşmeyi andıran ekonomi alanındaki temel sıkıntı, farklı kültürel yönelimleri orta noktada buluşturabilecek orta sınıfın giderek zayıflaması olarak dikkati çekmektedir. Güvenç'e (2008) göre, resmi milliyetçi ideolojinin birlik ile bir örneklik arasındaki farkı ihmalinin neticesinde Türklüğe daha yakın bir konumda olabileceği düşünülen Kürt'lerin (bir kısmının) süreç içerisinde daha fazla yabancılaşarak kendi milliyetçilik inşasına yöneldikleri gözlenmektedir. Dünya'nın hiçbir yerinde ideal bir örnek (homojen) bir toplum yoktur. Ortak kimlik inşası kültür tarihi ve kaynaklarıyla varlık bilincini buluşturabilmekle mümkün hale gelebilir.

Kimlik söz konusu olduğunda ona referans olacak bir kültür de gündeme gelecektir. Türk kimliğinin inşasında bu durum milli kültür vasatı olacaktır. Düşünüş, duyuş ve davranış tarzını da içeren maddi ve manevi unsurları kendinde toplayan bir pota ve bireylerin mensubiyet hissettikleri bir töz ve cevher bu kültürel iklimi betimlemektedir. Ulusal devlet tasarımları tayin edilmiş kültürle, icat edilmiş geleneklere uygun bir tarihle biçimlendirilerek modernleşmenin özüne uygun türdeş kitleler teşkil edilmeye çalışılmıştır. Ulus-Devlet inşasıyla öne çıkarılan tek kültürle farklı kültürler arasındaki gerilim yeni bir paradigma arayışını da beraberinde getirmiştir. Mikro boyutta sosyal psikolojik, makro boyutta siyasal olan referans ve aidiyetler post-modern süreçte anlam kaybına uğrayarak sosyo-kültürel hale gelmektedir (Aydın, 2009).

Psiko-analitik teoriye göre insan biyolojik, psikolojik ve toplumsal varlık alanlarının dinamik etkileşiminden ortaya çıkar. Neyin normal veya anormal olduğunu ise toplum yani kültür belirler. Freud ruhu bağımsız bir varlık alanı görmeyerek biyoloji ile toplumsal sistemin etkileşimine bağlamaktaydı. Biyoloji evrensel de olsa farklı toplumsal sistemler farklı ruhları ortaya çıkarmaktaydı (Güvenç, 1973). Ruhun, aklın ve kimliğin niteliğine ve niceliğine dair tartışmalar insanlık tarihi boyunca süregelmiştir. Doğu ve Batı dünyasındaki kimlik tartışmalarının farklılaşma trendine bakıldığında bu durum modern çağ ve sonrası için de geçerlidir. Bu tartışma insani öz ve tabiatla da doğrudan ilgili bir konu başlığıdır. Ruhun anlamı ve akıl gerçeği verili olan psiko-sosyal sistemden etkilense de bununla sınırlı değildir. Ruh ve akıl kendi ontolojik değerlerine bizatihi sahip görünmektedir. Sürekliliği sağlayan milli kültür unsurlarını esas olarak bu kabuller belirlemektedir. Maddi olanın, fiziki olanın belirleyiciliği iddiaları modern bilgi ve rasyonalitenin yansımalarıyla tek tipçi bir kimlik üretimini de

beraberinde getirmiştir. Post-modern bilgi ve düşünce kaynakları aynı zamanda metafiziğin geri dönüşünü de içine alan bir özneliliği de öne çıkarmaktadır. Kimlikler ve değerler farklılığı kadar akletme tarzlarındaki ayrışma da doğrulanabilirlik kadar yanlışlanabilirlik modelini göz önünde tutmayı gerekli kılmaktadır. Pozitivizmin egemen paradigma olduğu dönemden bugün post-positivist diyebileceğimiz bir uluslararası ilişkiler yönelimine geçiş süreci daha ağır basmaktadır. Türkiye’de bir dönem pozitivist siyaset aklı öne çıkmış olsa da bu tablo toplum gerçeği ve bilimsel yaklaşımlardaki dönüşümle beraber idealist akletme biçimini dikkate alır konuma yeniden yükseltmiştir. Bu yeni süreçlerde uluslararası psikoloji, sosyoloji ve kültürel çalışmalar ontolojik kategorileri de (eleştirel teoriler ve inşacı yaklaşımlarla eş zamanlı olarak) dahil ederek temayüz etmektedir. Ontolojik güvenlik, epistemolojik meşruluk ve aksiyolojik değerler seti bilim felsefesindeki yeni yaklaşımların eşliğinde Newton’iyen kesinliklerin ötesinde belirsizlik ve görecelilikleri de kuşatarak yeni bir perspektifle yol almaktadır. Bilimsel tüm çalışmalarda olduğu gibi uluslararası ilişkilerde de ontoloji (varlık kategorisi) bir gri alan olarak tartışmaların merkezinde bulunmaktadır. Bu bağlamda uluslararası ilişkilerin realist okula göre temel aktörü kabul edilen ulus-devlet kategorisiyle birlikte, insan tekleri ve toplulukların da farklılaşan dinamikleri ile yeniden psikolojik ve sosyal boyutları ile ontolojinin merkezinde yer almaya başladığı görünmektedir.

Sosyal yapı ve unsurlar globalleşme ve bilgi teknolojilerinin etkisi altında kapasitelerinin karşılıklı etkileşimiyle çok hızlı bir değişim ve dönüşüm dinamiğiyle hareket etmektedir ve bu sürece ekonomik ve politik yapılar aynı hızda uyum sağlayamamaktadır. Her seviyede bir türbülans söz konusudur. İnsanlığın en geniş dairede ortak bir bütüne aidiyeti ideali her bir insan tekinin kendi otantik biricikliği içinde değer sahibi olduğunu kabul ederek farklı akletme tarzlarını içerecek çokluk içinde birlik perspektifi ile ötekileştirmeden uzak kalarak mümkün hale gelebilir (Korkusuz, 2012). Bilgi, kültür ve teknolojinin sürekli üretimiyle gelen değişim dalgasını, sürekliliğin harmonisiyle daha ileriye taşımak imkan dairesindedir. Özne’nin yeniden keşfi ve dönüşü bu bağlamda anlamlıdır.

İnsani olan ve insan gerçeği birey ve toplum tanımlamalarından ve kategorilerinden daha fazla bir zenginliğe işaret eder. İnsani durumları esas alan bir bakışla kültürü yeniden canlandıran liderlik yapısı, ‘potansiyeli harekete geçirerek’ kurum, kural ve mekanizmalar oluşturarak milletin meşruluk ve sahiplenme bilinç ve tutarlılığını besler.

Lider, amaçlarına ulaşmak isterken yüksek bir enerji ve efor sarf eden, başkalarını etkilemek ve sorumluluk almak ile ilgili güçlü bir isteği olan, dürüst ve güvenilir, özgüven ve duygusal olgunluk sahibi kişi olarak ifade edilmektedir (Hittvd., 2005). Ancak liderlik tek kişilik bir tiyatro oyunu değildir ve paylaşılmış karar, icraat ve pratikler ile yani ortak kültürel kalıplarla kökleşir ve kalıcı hale gelir. Liderlik üst, orta ve alt kademe yöneticilerin benzer amaçları gerçekleştirebilecek fikirler dizisi, kültürel oydaşma ve bütünleşme hedefini sağlayabilmelidir. Liyakatli ve doğru insanları bulup keşfederek sorumluluğu nitelikli olana teslim ederek başarının kapılarının açılacağını bilmek liderliği anlatır.

Kadim öğretilerde öncü konumdaki yöneticilerin karar ve uygulamalarında hakkaniyetli bir tavır geliştirmesi gerektiği ile ilgili Büyük İskender’in yakaladığı bir deniz korsanından aldığı yanıt ilginçtir: *“Sen koca cihanı yağmalıyorsun ama cihangir diye anılıyorsun; ben şurada iki gemi yağmaladım diye korsan oluyorum. Senin adaletin bu mu?”* (Kozak, 2018, s. 121). Lider, dostu ve düşmanı kendi kişisel pozisyonuna göre belirlemeyen insandır. İnsani erdemler ve değerler ile beraber hakikat ve adalete sarsılmaz bağlılık liderliğin olmazsa olmazıdır.

5. Siyaset Kurumu’nun Vizyonu: Canlı Kültür ve Esnek Yönetim

Tarihten günümüze ve geleceğe toplumsal kurumlarla birlikte insanların geleceği ve esenliği yönetim sisteminin başarısında saklıdır. Bunun örnekleri tarihin sayfalarında hala

yaşayan örnekler olarak durmaktadır. Geçmişe bakıldığında Osmanlı Devleti özellikle gelişme döneminde tesis edilen yönetim sistemiyle büyük askeri başarıları yakalamış, Bursa, Edirne ve İstanbul gibi şehirlerin canlı ve kalabalık ticaret merkezleri olarak yükselişini sağlayarak Ortadoğu'nun ve Balkanlar'ın ekonomik yapısını derinden etkileyebilmiştir (İnalçık, 2018). İyi bir yönetim için siyaset kurumu doğru kararlar ve tercihler yapmak zorundadır. Siyaset, 'kamu yönetimi'nin hizmet alanları üzerinden insan ve kaynakları hedef ve amaca dönük olarak milletin hoşnutluk ve mutluluğunu gözeterek yönetme sanatıdır. Yetişmiş insan kalitesi ve değerli emek yoğunlaşması bu işin odak noktasıdır. Değişimin ritmini ve temposunu süreklilik içinde yakalamak yönetimin asli fonksiyonudur. Yabancılaşma, suskunluk sarmalı, öğrenilmiş çaresizlik ve kendini tekrarlayan sevimsiz monotonlukların frekansı arttıkça bunalım derinleşir. Aidiyet ve sadakat kadar liyakat, bilgelik ve kaliteye de sahip çıkmak her türlü riske karşı en güvenli tutumdur.

Türkiye, ciddi bir mücadele sonucunda çok partili demokrasiyi inşa edebilmiştir. Karpat'a (1996) göre bu mücadele "*siyasi güvenlik getirdiği gibi, ferde saygı gösterilmesine, bürokratik baskıya son verilmesine ve özellikle fertlerin, devlet işlerine bizzat katılabilmelerine yol açmıştır*" (s. 351). Türkiye'de siyaset kurumunun haklı ve meşru demokratik mücadele ve bağımsızlık arayışı 'yeni ve esnek kamu yönetimi' yaklaşımını kavram ve bağlam yönünden kaçınılmaz kılmıştır. Çözüm yolu yenileşme, toplumsal doku çalışması ve değişimin süreklilikle aşılmasından geçmektedir.

Siyaset, bir bakıma toplumun siyasal kültür süzgecinden geçerek hayata yansıyan bir faaliyet alanı olarak değerlendirilebilir. Siyasal kültür, toplumdaki hakim siyasi duyguların, inanç ve değerlerin oluşturduğu bir tür 'salkım'dır. Oktay'a (2009) göre siyasi kültürün etkisi elekten geçirilmez; bu işlemle davranışlar yönlendirilmekte ve politikaya dair algılamalar ve üslub belirlenebilmektedir.

Daniell Bell'e (Bell, 1991, alıntılan Atiker, 1998) göre: "*... dini inançların zayıflaması nedeniyle oluşan hiçlik duygusu, insanüstü bir Ben-merkezciliğe yol açar. Modernlikte birey yüceltilmiş ve böylece kişide kendi sınırlarını yadsıma gerekmesi yaratılmıştır. Bunun sonucunda ise kişinin kendisini ve etik-kültürel çevresini aşması amaç haline gelir*" (s. 39). Modernizmin kendi birey anlayışını ve yeni kültür kodlarını sonuçları itibarıyla kültür şokları ve değişimleri içinde tartışmak gerekir.

Başta eğitim ve kültür alanı olmak üzere Türkiye'nin birçok alanda kat etmesi gereken epey yol bulunmaktadır. Frankfurt Okulu'nun kültür eleştirisi ağırlıklı olarak ekonominin kültürü yoğun etkisi altına aldığı ve kültür endüstrisi tarzında kültür yozlaşmasına sebep olduğu şeklindedir (Atiker, 1998) ki bu sürecin Türkiye'de açık bir şekilde gözlemlendiği iddia edilebilir. Alain Touraine, modern toplumun sorununun aslında kültürel değerlere ilişkin olduğunu ifade etmektedir. Ona göre bu nedenle toplumsal sorunlara kültürel boyutta çözümler aramak gereklidir. Touraine'e (Touraine, 1994, alıntılan Atiker, 1998) göre: "*Kültür, toplumsal sistemler tarafından denetim altına alınmış ve kitle kültürü oluşmuştur. Eylem sistemlerinin gereksinimleri doğrultusunda bireyler kitle kültürü aracılığıyla yönlendirilir. Sorunun çözümü ise kültürün eylem sistemlerinden bağımsızlaştırılmasında yatmaktadır*" (s. 132-133). Kültür bir şekilde alanını giderek genişletmektedir. Kültürün özel alanda politikanın ise kamusal alanda belirleyici olduğuna dair ön kabuller etkisini yitirmiş durumdadır ve siyasal mücadelede kültürün tesiri çok artmıştır (Pultar & Erman, 2005, alıntılan Ülkücan, 2017). Ekonomi, kültür ve etik arasındaki ilişki ve etkileşimler ise tüm siyasi faaliyetin odak noktasında durmaktadır.

Bugün Türkiye, Kuzey-Güney ve Doğu-Batı ekseninde hem coğrafi hem kültürel açıdan artan karşılıklı bağımlılığın doğal etkisiyle uçlardan sıkıştırılmaktadır. Makro ve mikro seviyede ciddi kırılmalıklar kadar sağlamlıklar da mevcuttur. Tarih katlarının bu bağlamda dışsallaşp arzı endam etmesi şaşırılacak bir konu değildir. Tarihte yaşanan benzerlik ve farklılık dinamikleri değişik boyutlarda ve kapsamda yeniden belirleyici öneme sahip olacaktır. Dile getirilen tarihsel ve toplumsal referanslı ideal ve ütopyalar bir meydan okuma olarak

değerlendirilebilecek ve buna karşı bir cevap verilecektir. Bu cevaba da yeni bir etki-tepki süreci ile uyum sağlanarak yeni bir denge oluşturulması gerekecektir.

Türkiye'nin mevcut idari yapısının ve kamu personel sisteminin temelleri Tanzimat döneminde atılmıştır. Modernist dünya görüşüne sahip Tanzimat bürokratları gerekli görülen birçok hukuki düzenlemeleri ve idari reformları gerçekleştirmiştir. Bu reformlar merkezîyetçi düzenlemeleri içermiş, bütüncülük özelliği (mülki, askeri alanlarda, hatta toplumsal hayatta) taşımıştır. Bu süreçte memurların eğitimden geçmesi, özlük haklarına kavuşması gibi önemli yenilikler gerçekleştirilmiştir (Ortaylı, 2008). Ancak kamu yönetiminde idari reformlar ve kamu personel rejimi Osmanlı'dan Cumhuriyet'e ulaşmak istenen çizgiye taşınamamıştır. Bugün Türkiye'nin kamu personel sistemi oldukça karmaşık, sıkça değişen ve tepki politikaları neticesinde şekillenen bir yapı arz etmektedir. Mevcut sistem kıta Avrupa'sı, ABD ve İngiltere'den etkilenen yönleriyle değişkenlik arz eder bir niteliktedir (Acar, 2019).

Poggi'ye göre, teorik olarak idarenin alt birimlere bölünmesi neticesinde her ne kadar merkezi bir örgütsel yapı tasarlanmışsa da bu unsurlar kısa sürede kendi özerkliklerini üretebilmekte, birbirlerine karşı olan konumlarını ve kaynaklar üzerindeki paylarını arttırmak isteyen çıkar merkezleri haline gelebilmektedirler (Poggi, 2016). Modern toplumlar için sağlık, eğitim, kültür, bilim ve teknoloji yatırımlarının hayati derecede bir önemi vardır. Her bir projenin kısa, orta ve uzun vadede neye karşılık gelebileceğini hesap etmek yönetimin asli fonksiyonudur.

İdari yapıların başarı derecesi personelin ve iş görenlerin desteğine bağlıdır. Yönetimde yapılacak yeniliklerin her şeyden önce çalışanlar tarafından benimsenmesi gerekmektedir. Yönetimin iyileştirilmesi hedefi mümkün olduğu takdirde her bir çalışanın idareye dair anlayış ve zihniyetini yapısına katabilmelidir (Aykaç, 2012). Sonuç itibarıyla siyaset etkin, başarılı ve verimli bir yönetme sanatıdır. Siyaset öz olarak 'daha iyi' için uğraş ve mücadele alanıdır. Uluslararası İlişkiler'de 1970'lerden itibaren ortaya çıkan yeni olgu ve gerçeklikler siyaset ve kamu yönetimine dair algılamaları da esastan değiştirip dönüştürme sürecine dahil etmeye başlamıştır. Özellikle Berlin Duvarı'nın yıkılması ve SSCB'nin parçalanması başta olmak üzere pek çok politik ve ekonomik değişimin insan-toplum, devlet-siyaset ve kültür temelinde yeniden ele alınması gereğiyle iç içe geçmiş olduğu gözlenmiştir. Sistem'den daha çok insan odaklı yaklaşımlar her seviye ve platformda etkili olmaya başlamıştır. Bu değişim/dönüşüm sürecinde iç ve dış siyasetin birbirine iyice eklemlendiği gözlenmektedir.

Hız ve politika arasında doğrudan bir ilişki vardır. Tarihsel birikim ve potansiyel ile modernitenin tarihin hızlandırılmış süreçleri arasındaki denge ve uyum noktası, karar ve iradenin arızalanmaması ile anlam kazanır. Uyum sağlayamayan siyasi ve sosyal yapı ve örgütlenmeler değişimin hızına yenik düşebilirler. Politikanın karar alma hızı ve uygulama süreci toplumsal talep ve ihtiyaçların gerisinde kalırsa çok ciddi riskler ve tehditler belirebilir. Toplumsal talep ve beklentilerin ekonomik ve politik kapasiteyi aşması da ayrı bir sıkıntı kaynağıdır. Toplumsal adaptasyonun yönü ve içeriği değişim ve süreklilik dinamikleriyle bu süreçlerde belirginlik kazanır.

6. Sonuç

Türkiye ve dünya hızı hiç kesilmeyen sorunlara, durumlara karşı sürekli çözümler aramaktadır. Bu anlamda Anadolu sayısız kültür ve uygarlıklara beşiklik yapmanın bilgece ağırlığıyla farklı bir coğrafya olmayı sürdürmekte, kendine has tecrübesini yaşamaktadır. Kadim gelenek ve öne çıkan sosyo-politik psikolojik kodlar modernitenin sunduğu imkanla siyaset, kültür ve yönetim gerçeği üzerinden kendini yeniden üreterek varlığını sürdürmektedir. Hukuka, adalete olan saygı ve bağlılık, bilgi, teknolojik yenilenme, inovasyonla gelişecek üretimin sürekliliği güvenli bir gelecek hedefi için kilit öneme sahiptir. Amaçların

cisimleşebilmesi vizyon, misyon ve toplam kalitenin potansiyelden kinetiğe (kuvveden fiiliyata) aktarılabilmesiyle mümkün hale gelir. Siyasal liderlik küresel platformu göz önünde tutarak kurumsal ve işlevsel olarak merkez ve çevrenin potansiyelini, güç, zaaf ve sınırlarını bilmek ve gereğince yönlendirmek durumundadır.

Değişim ve süreklilik unsurları toplumsal kabul ve değerler, insan ve kültüre göre farklı nitelikte görünüm ve tezahürlerle biçimlenebilir. Mutlak ve bağıl durumlara dair akıl yürütmeler tarihsel ve toplumsal bağlamdan ciddi seviyede etkilenir. İnsana/topluma ilişkin durumlar değişim ve dönüşüme uğrarken insani öz ve değerler, varlık ve bilgi ile her seviye ve ortamda akıl ve vicdan öncülüğünde bir evrensel yönelimle özenle ele alınıp değerlendirilerek geliştirilebilir. Öz ve biçime dair algıları değişmez kategoriler olarak ele almanın argümantasyona katkısı sınırlı kalmaktadır.

Bilgi ve aydınlanma ufku gerçekler ve deneyimin zenginleştirici ve özgürleştirici doğasıdır. Bireysel, psikolojik düzeyde daha kolay ve mümkün olan bu sürecin makro düzeyde topluma, sosyolojiye taşınması zemin, bağlam ve karar arasındaki iç ve dış şartlardaki çelişkilerle beraber uyum, ahenk ve tutarlılığa bağlıdır. Öne çıkarılan politik ve sosyal psikolojik kodların varlık, bilgi ve değerler skalasındaki pozisyon ve içerikleri çok farklı boyutlarda analiz ve değerlendirmeleri gerekli kılmaktadır.

Küresel, bölgesel ve ülkesel dinamikler ve aktörler tarihin ritmini ve hızlanmasını düzen ve denge açısından yavaşlatmaya çalışırken kavram ve bağlamını zenginleştirip derinleştirme eğilimindedir. Kurumsal pratiklerin ve teorik birikimin yarınlara hazır bir sosyolojiyi ve psikolojiyi inşa edebilmesi hayati bir öncelik olarak önümüzde duruyor. Farklı akılların bileşke vektörüyle yeni bir vizyon, birikim ve donanımına sahip olma iradesi, insanlık tarihinin farklılaşma/bütünleşme ekseninde bir özgünlük arayışı olarak değerlendirilebilir. Özne'nin geri dönüşü bağlamında insani realitenin makul, meşru ve adil nitelikleri sahiplenerek globalleşme ve yerleşme eğilimleri arasında bir orta yol formülüyle milliliğin çok boyutlu olarak yeniden inşası jeokültürel yönelimi içermek durumundadır. Disiplinler arası bir bakış ve yaklaşımla ortaya konabilecek özgün ve sahici temel tutum ve davranışlar siyasetten kültür ve üretime hayatın her alanında zihinsel bir paradigmatik yeniden örgüleniş ve biçimlenişin toplumsal zeminiyle vücut bulabilir. Kültür ve medeniyet dairesini birincil hedef olarak içine alan ekonomi politik altyapı bilimsel ve teknolojik yenilenmeler ile konsolide olarak yeni gelişen durum ve meydan okumalara (*challenges*), bütünlük akıl estetiğinin içinde adalet, gerçeklik ve insani ortak değerler vizyonu ile yeniden bir doğu-batı buluşmasına öncülük edebilir.

Ortak deneyim zenginliği, algı ve yaşanmışlığı yeniden keşfedebilmek için zihnin derin kıvrımlarıyla paralel olarak kültürel üretime ve psiko-sosyal gerçekliğin çekirdek enerjisini açığa çıkartabilecek bir konstrüksiyona (inşa sürecine) bakarken nisbi başarılarla beraber hayal kırıklıkları ve teklemlere özenle projeksiyon tutulabilmelidir. Moderniteyi ve maziye iskalayarak yapılacak nevezuhur bir retrospektif ideolojik tarihsel okuma sosyo-politik psikolojik kodlar ve realite karşısında kalıcı bir anlam ifade etmeyecektir. Türkiye'nin ve aynı zamanda dünyanın geleceği insani bütünlüğün yeniden keşfi ve bunun yerel-global ölçekte yeniden işlevsel kılınması etkinliklerinin nitelik ve nicelik bileşiminde saklıdır. Kültürel okumalar, çalışmalara eşlik edecek varlık bilinci ideallere ulaşmada aracılık edebilir. Değişimi süreklilik kapsamında kavram ve bağlam içine yerleştirip anlamlandırabilmek, sağlam bir irade ve bakışa eklenen farklı akılların özgün ve otantik akletme tarzıyla olanaklı hale gelebilir. Kökü toprağın derinliklerinde sağlam duran bilgi ağacı politik ve sosyal psikolojik kodların süreklilik kaynağı olmayı, toplumun anlam dünyası içine yerleşerek -üretim tarzı ve teknolojinin dönüştürücü etkisinin dahil olmasıyla- yenilenerek sürdürecektir.

Kaynakça

Acar, O. K. (2019). Personel yönetiminden insan kaynakları yönetimine: Cumhuriyet dönemi kamu personel yönetim tarihçesi. *SDÜ İİBF Dergisi*, 24 (1), 119-146.

- Arı, T. (1999). *Uluslararası ilişkiler ve dış politika* (3.Baskı). Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Atiker, E. (1998). *Modernizm ve kitle toplumu*. Vadi Yayınları.
- Aydın, S. (2009). *Türk kimliğinin yaratılması ve ulusal kimlik sorunu üzerine*. Maki Basım Yayın, Özgür Üniversite Yayınları: 81.
- Aykaç, B. (2012). Yönetimin iyileştirilmesi ve örgütsel değişim. İçinde B. Aykaç, Ş. Durgun & H. Yayman (Eds.), *Türkiye’de kamu yönetimi* (2.Basım, ss. 279-320). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bendor, J. (2017). Aspiration-based models of politics. İçinde J. A. Krosnick, I-C. A. Chiang & T. H. Stark (Eds.), *Political psychology new explorations* (ss. 15-46). Routledge.
- Burke, P. (2013). *Bilginin toplumsal tarihi* (M. Tunçay, Çev.; 4.Basım). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Cottam, M. L., Mastors E., Preston T. & Dietz B. (2016). *Introduction to political psychology* (3.Edition). Routledge.
- Dedeoğlu, B. (2008). *Uluslararası güvenlik ve strateji*. Yeni Yüzyıl Yayınları.
- Goldstein, J. S. & Pevehouse J. C. (2017). *Uluslararası ilişkiler* (H. Özdemir, Çev.; 2.Baskı). BB101 Yayınları.
- Güvenç, B. (1973). *İnsan ve kültür*. Remzi Kitabevi.
- Güvenç, B. (2008). *Türk kimliği, kültür tarihinin kaynakları*. Boyut Kitapları.
- Hall, S. (1996). The question of cultural identity. İçinde S.Hall, D.Held & T.McGrew (Eds.), *Modernity and its futures* (ss. 273-326). Polity Press.
- Held D., McGrew A., Goldblatt D. & Perraton J. (2006). Küresel dönüşümler, siyaset, ekonomi ve kültür. İçinde K. Bülbül (Ed.), *Küreselleşme okumaları* (İ. Aktar, Çev., ss. 161-191). Kadim Yayınları.
- Heper, M. (2006). Turkey: Between east and west. İçinde E. Adler, F.Bicchi, B.Crawford & R. A. D.Sarto (Eds.), *The convergence of civilizations: Constructing a mediterranean region* (ss. 266-291). University of Toronto Press.
- Hitt, M. A., Black S. & Porter L. (2005). *Management*. Pearson Prentice Hall.
- İnalçık, H. (2018). *Osmanlı imparatorluğu’nun ekonomik ve sosyal tarihi I, 1300-1600* (2.Basım). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kahneman, D. (2012). *Thinking, fast and slow*. Penguin Books.
- Karpat, K. (1996). *Türk demokrasi tarihi*. Afa Yayıncılık.
- Kınalızade Ali Efendi. (t.y.). *Ahlak-ı ala-i (Devlet ve aile ahlakı)*. Tercüman 1001 Eser, Kervan Yayıncılık.
- Kissinger, H. (2015). *World order*. Penguin Books.
- Korkusuz, M. H. (2005). Osmanlı zımnı sözleşmesi ışığında Türkiye’nin paradoksal modernleşme demokratikleşme gerilimi. *Avrupa Günlüğü Euro Agenda*, 4(7), 275-289.
- Korkusuz, M. H. (2012). *Mukaddime’den muahhire’ye: modern dünya’nın, ulus-devlet’in, din’in ve milliyetçiliklerin ekonomi, kültür ve siyaset atlası* (2.Baskı). Bilge Kültür Sanat.
- Korkusuz, M. H. (2021). Küreselleşme’nin progresyon ve regresyon sarmalında konumsuz seyir rotası. İçinde Ç. Özen (Ed.), *IV. Mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi bildiri kitabı* (ss. 19-23). A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Kowert, P. (2002). Ulusal kimlik: İçsel ve dışsal. İçinde E. Göka & I. Kuşçu (Der.), *Uluslararası ilişkilerin psikolojisi* (ss. 53-90). ASAM.
- Kozak, İ. E. (2018). *Hukuk felsefesi ve sosyolojisi*. Palet Yayınları.
- Kramer, H. (2001). *Avrupa ve Amerika karşısında değişen Türkiye* (A. Çimen, Çev.). Timaş Yayınları.
- Küçükömer, İ. (2013). *Batılılaşma & düzenin yabancılaşması* (4.Baskı). Profil Yayıncılık.
- McGrew, A. (1996). A global society? İçinde S.Hall, D.Held & T.McGrew (Eds.), *Modernity and its futures* (ss. 61-116). Polity Press.
- Oktay, C. (2009). *Siyaset bilimi incelemeleri* (4.Basım). Alfa Basım Yayım Dağıtım.

- Ortaylı, İ. (2008). *Türkiye teşkilat ve idare tarihi*(3.Baskı). Cedit Neşriyat.
- Orwell, G. (2008). *1984, Nineteeneighty-four*. Penguin Books.
- Parvus Efendi. (1977). *Türkiye'nin mali tutsaklığı*. May Yayınları.
- Poggi, G. (2016). *Modern devletin gelişimi sosyolojik bir yaklaşım* (Ş. Kut & B. Toprak, Çev.; 8.Baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Rand, D. G. & Nowak M. A. (2017). Cooperation among humans. İçinde E. Messner & S. Weinlich (Eds.), *Global cooperation and the human factor in international relations* (ss. 113-131). Routledge.
- Topçu, N. (2016). *Yarıncı Türkiye*(12.Baskı). Dergah Yayınları.
- Touraine, A. (2007). *Bugünün dünyasını anlamak için yeni bir paradigma*(O. Kunal, Çev.). YKY Yayınları.
- Turan, O. (2003). *Türk cihan hakimiyeti mefkuresi tarihi*(27.Basım). Ötüken Neşriyat.
- Ülkücan, G. Ö. (2017). Toplumsal tabakalaşma ve eleştirel kültür çalışmalarının kesişim noktaları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(190), 129-144.
- Volkan, V. (2009). *Kimlik adına öldürmek: Kanlı çatışmalar üzerine bir değerlendirme*(M. B. Büyükkal, Çev.; 2.Basım). Everest Yayınları.
- Waltz, K. N. (2010). *Uluslararası politika teorisi*(O. S. Binatlı, Çev.; Ç. Özen, Ed.). Phoenix Yayınevi.
- Wapner, P. (2006). Politics beyond the state: Enviromental activism and world civic politics. F. Kratochwil & E. D. Mansfield (Eds.), *International organization and global governance* (ss. 402-415). Pearson & Longman.